

Дмитро ПЕЛИПАСЬ,
orcid.org/0000-0002-1912-6418

здобувач,
викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Старобільськ, Луганська область, Україна) qwerty221995@gmail.com

СТАН СПОРТИВНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті охарактеризовано зарубіжний досвід спортивно-патріотичної діяльності здобувачів у закладах освіти. Проаналізовано праці науковців, які вивчали особливості спортивно-патріотичної діяльності в закладах освіти різних держав. Мета статті полягає в дослідженні зарубіжного досвіду спортивно-патріотичної діяльності, виявленні спільних рис та відмінностей у використанні засобів, форм і методів спортивно-патріотичної діяльності в передових країнах світу. Міжнародний досвід сприяє збільшенню засобів, форм і методів роботи в педагогічній діяльності, дає розуміння, в якому напрямку слід рухатися під час формування оновленої системи виховання та освіти. Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає від нас ретельного вивчення аспектів життя країн цього об'єднання. З'ясовано, що патріотичне виховання в країнах Західної Європи та США має особливості, які відокремлюються в «ненав'язливе» патріотичне виховання. В США існує низка організацій військово-патріотичного та спортивно-патріотичного виховання. Зокрема, виділимо патріотичну програму JROTC. Програма спрямована на вдосконалення фізичної підготовки молодих американців, підготовки їх до захисту Вітчизни та відданості своєму народові. Китай та Японія створили спеціальні навчальні програми, в яких передбачено патріотичне виховання з елементами спортивно-фізкультурної діяльності.

У Казахстані нами відокремлено низьку засобів та форм спортивно-патріотичного виховання: конкурс «Масовий біг» – це національна традиція», екскурсії, походи, «День здоров'я», «Дні спорту» тощо. У Польщі науковці пов'язують філософію олімпізму з почуттям національної гордості за своїх атлетів, використовують приклади польських олімпійців задля пробудження національної гордості та формування звички до здорового способу життя. Українська держава повинна мати свій вектор патріотичного виховання відповідно до історії та суспільно-політичного положення. Але варто враховувати помилки й досягнення в цьому питанні провідних країн світу та спрямовувати спортивно-патріотичне виховання молоді на формування свідомого й прогресивного суспільства.

Ключові слова: учні, студенти, зарубіжні заклади освіти, спортивно-патріотична діяльність.

Dmytro PELYPAS,
orcid.org/0000-0002-1912-6418

Ph.D. Applicant,
Lecturer at the Department of Theory and Methods of Physical Education
Luhansk Taras Shevchenko National University
(Starobilsk, Luhansk region, Ukraine) qwerty221995@gmail.com

STATE OF SPORTS AND PATRIOTIC ACTIVITIES OF ACQUIRERS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS: FOREIGN EXPERIENCE

The article describes the foreign experience of sports and patriotic activities of applicants in educational institutions. The works of scientists who described the features of sports and patriotic activities in educational institutions of different countries are analyzed. The purpose of the article is to study the foreign experience of sports and patriotic activities, to identify common features and differences in the use of means, forms and methods of sports and patriotic activities in advanced countries. International experience contributes to the increase of means, forms and methods of work in pedagogical activity, gives an understanding of the direction in which to move in the formation of a renewed system of education. Ukraine's integration into the European Union requires us to carefully study aspects of the life of the countries of this union. It has been found that patriotic education in Western Europe and the United States has features that are distinguished in the "unobtrusive" patriotic education. In the United States, there are a number of organizations of military-patriotic and sports-patriotic education. In particular, we single out the patriotic JROTC program. The program aims to improve the physical fitness of young Americans, prepare them to defend the Fatherland and devotion to their people. China and Japan have created special training programs that provide patriotic education, including with elements of sports and physical activity.

In Kazakhstan, we have singled out a number of means and forms of sports and patriotic education: «Mass Running is a national tradition», excursions, hikes, «Health Day», «Sports Days», etc. In Poland, scholars associate the philosophy of Olympism with a sense of national pride in their athletes, using the examples of Polish Olympians to awaken national pride and form a habit of a healthy lifestyle. The Ukrainian state must have its own vector of patriotic education in accordance with history and socio-political situation. But it is necessary to take into account the mistakes and achievements of the world are leading countries and use sports and patriotic education of youth to form a conscious and progressive society.

Key words: students, foreign educational institutions, sports and patriotic activities.

Постановка проблеми. Погляди освітянської галузі України на передові стандарти й досвід європейських країн вимагають підготовки компетентного фахівця, підготовленого до якісної роботи в умовах модернізації і реформ в освіті держави. Як зазначає О. Отравенко, професійна підготовка майбутніх фахівців повинна бути наскрізь пронизана патріотичним духом. Організація науково-педагогічної, навчально-пізнавальної діяльності, особливо якщо це стосується формування національної свідомості, в закладах вищої освіти потребує постійного вдосконалення, пошуку нових форм і методів впливу на самосвідомість студентів (О. Отравенко, 2016: 276). Отже, готовність майбутніх вчителів та їхня підготовка до роботи за фахом висувують нові завдання до закладів вищої освіти, які повинні мати багатий власний досвід і мати уявлення про підготовку фахівців у передових країнах світу. Міжнародний досвід сприяє збільшенню засобів, форм і методів роботи в педагогічній діяльності, дає розуміння, в якому напрямку слід рухатися за формування оновленої системи виховання та освіти. Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає від нас ретельного вивчення аспектів життя країн цього об'єднання. У зв'язку з глобалізацією та широким доступом до культурного надбання розвинутих країн нами звертається увага на особливості патріотичного виховання та його поєднання зі спортивною і фізкультурною діяльністю.

Аналіз досліджень. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що педагогічні дослідження у сфері патріотичного виховання загалом і спортивно-патріотичної діяльності зокрема викликають інтерес у закордонних дослідників. У Західній Європі цю проблему вивчали М. Хенд, Дж. Пірс, М. Філіпс, М. Драер, С. Шакур, Р. Сопівник та інші. Засоби, форми й методи спортивно-патріотичного виховання в Азії розкрили в своїх працях Р. Айцханова, Г. Бельгібаєва, М. Турсинова, Т. Бімаханова, Г. Ібрагімова, К. Булатбаєва, М. Мурзабекова, С. Куатбекова, Ф. Озтюрк, С. Малкоч, А. Ерсой, К. Такахіро, В. Сяоян та інші. Патріотичну діяльність молоді в США досліджували М. Хокман, С. Ван Горн, В. Грант, М. Ніл.

Мета статті полягає в дослідженні зарубіжного досвіду спортивно-патріотичної діяльності, виявленні спільних рис та відмінностей у використанні засобів, форм і методів спортивно-патріотичної діяльності в передових країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Спортивно-патріотична діяльність Великої Британії походить своїм корінням у кінець XIX сторіччя та пов'язана з ім'ям ветерана англо-бурських війн Роберта Бейден-Павелла, який організував рух бойскаутів, що виник на ідеях патріотизму та відданості Батьківщині. Бойскаути ходили в походи, вивчали організацію таборування, володіння примітивною зброєю (палицями, ласо) та займались загальною фізичною підготовкою.

Сучасні британські науковці М. Хенд та Дж. Пірс розглядають виховання патріотизму в сучасних школах і закладах вищої освіти Великої Британії з позиції нав'язування. Опитування вчителів Англії дало зрозуміти, що педагоги викладають це поняття як спірне. Продовжуючи досліджувати цю проблему, автори визначили, що вчителі незадоволені втручанням політики в педагогіку та культивування «примусового патріотизму». Особливу увагу автори звернули на те, що батьки також солідарні з педагогами та негативно ставляться до агітації з патріотичною метою (M. Hand, J. Pearce, 2011: 410).

Британська дослідниця М. Філіпс продовжує думку М. Хенда та Дж. Пірса. Провівши опитування британських вчителів, авторка прийшла до висновків, що в закладах освіти педагоги виступають за толерантність. Колективи вчителів вважають, що нав'язування патріотизму призводить до розвитку ксенофобії та расистських теорій (M. Phillips, 2009).

Підсумовують вищезазначене українські дослідниці Т. Кравченко та О. Семида, які наголошують на тому, що в школах Великої Британії у 2006 році з'явився обов'язковий навчальний предмет з основ громадянства. Наступним кроком уряду Великої Британії була реформа з упровадження безпосередньо патріотичного виховання в школах. Слід однак відзначити, що не було і не має держави, яка б не вимагала патріотизму своїх громадян. Існування держави неможливе без патріотизму громадян (Т. Кравченко, О. Семида, 2019: 174).

Подібної думки про патріотичне виховання дотримуються в Німеччині. Виходячи з аналізу статті на порталі Deutsche Welle, в Німеччині патріотичне виховання в школах не практикується. «У нас вже тричі було патріотичне виховання, більше ми його не потребуємо», – говорить Міхаель Драєр, маючи на увазі періоди Германської імперії, Третього Рейху та НДР. Він розповідає, що нині в Німеччині є предмет «суспільствознавство» (Sozialkunde або Gemeinschaftskunde), де вивчають історію, політику, економіку, соціологію, при цьому значна увага приділена Євросоюзу. «Що там формується – це критичне ставлення до державного та суспільного ладу. Учнів учать бути активними та ангажованими громадянами, які беруть участь у політиці та суспільних справах», – пояснює німецький науковець (<https://www.dw.com/uk>).

Українські дослідники С. Шакур та Р. Сопівник підтверджують думки, висвітлені на порталі Deutsche Welle. У Німеччині проблема полягає в неможливості пишати національною історією, тому демонструвати свої національні почуття для німців – ознака дурного виховання. Східні німці після об'єднання були змушені прийняти ці правила гри (С. Шакур, Р. Сопівник, 2014: 42).

На пострадянському просторі звернемося до досвіду Казахстану в спортивно-патріотичній діяльності. Казахські вчені Р. Айцханова, Г. Бельгібаєва та М. Турсинова звертають увагу на те, що національні гри розвивають рухову активність,

творче мислення, фізичні якості та привчають до патріотичного способу життя. Спортивно-патріотична діяльність формує національну культуру, самосвідомість учнів і закладає основи любові до Батьківщини в освітньо-виховний процес закладу освіти. Під час виховання студентів поняття «патріотизм» має розглядатися з погляду на педагогіку, психологію, філософію, що розширює світогляд здобувачів освіти (R. Aitzhanova et al., 2006: 44).

Колектив авторів Т. Бімаханова, Г. Ібрагімова, К. Булатбаєва, М. Мурзабекова та С. Куатбекова відзначають, що патріотичне виховання особливо важливо в процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури, оскільки вчителі є основними носіями ідей патріотизму в закладах освіти, які відвідує підростаюче покоління країни. Відродження та вдосконалення патріотичного потенціалу традиційних міжкультурних комунікацій, особливо в умовах педагогічної освіти, в єдності з досвідом виховання людей та духовно-патріотичною культурою, стають особливо актуальними в наш час. Науковці визначають методи й форми, що використовують у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності згідно з визначеними компонентами (табл. 1) (Т. Вімаханов et al., 2018: 22).

Турецькі дослідники Ф. Озтюрк, С. Малкоч та А. Ерсой визнають труднощі читання лекцій про патріотизм майбутнім вчителям та його розуміння. Тому, слід додавати більше діяльності: екскурсій, творчих проєктів, зустрічей із героями

Таблиця 1

**Компоненти, методи й форми спортивно-патріотичної підготовки в Казахстані
(за Т. Вімаханов et al., 2018: 22)**

Компонент	Методи і форми підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності
Мотиваційний	- етичні бесіди студентів із людьми, що мають відношення до захисту своєї Батьківщини та спонукають їх до патріотичної поведінки; - підготовка студентами звітів про національні традиції фізичного виховання, що відображають погляди на фізичний розвиток підлітків; - зустрічі з відомими людьми (батирами, акинами-письменниками, співаками, спортсменами тощо)
Когнітивний	- лекції, семінари та інші форми вивчення традицій і звичаїв народу, пов'язані із засвоєнням знань про їхній патріотичний зміст; - включення фрагментів емпіричних народних висловів (прислів'їв, приказок, казок, билин, легенд), пов'язаних із значенням патріотичних почуттів для людини в процесі підготовки з фізичної культури; - перегляд та обговорення аудіо-відео матеріалів (фільмів, програм) про патріотичне виховання підростаючого покоління, засноване на національних традиціях
Діяльнісний	- створення та вирішення ігрових ситуацій із використанням казахських національних традицій, орієнтованих на патріотичне виховання; - заняття студентів із фізичної культури (народні ігри, конкурс «Масовий біг – це національна традиція», екскурсії, походи, «День здоров'я», «Дні спорту»); - забезпечення активної участі студентів у діяльності духовно-патріотичного характеру з використанням виховного значення традицій, пов'язаних із фізичним здоров'ям людини

країни. Вивчаючи сутність патріотизму турецьких студентів, визначено основні асоціації, що виникають в майбутніх вчителів щодо різних видів патріотизму (табл. 2) (F. Öztürk et al., 2016: 208).

Таблиця 2

Сприйняття видів патріотизму майбутніми вчителями Туреччини (за F. Öztürk et al., 2016: 208)

Види патріотизму	Асоціації, що виникають в майбутніх вчителів Туреччини
Загальний патріотизм	– любов до країни; – культурна єдність; – незалежність; – територіальна цілісність; – чесність
Суспільний патріотизм	– виконання обов'язку громадянина; – національна свідомість; – праця на благо громадян; – відсутність егоїзму; – якісно виконувати свою роботу
Освітній патріотизм	– наукове та критичне мислення; – повага й терпимість; – уроки патріотизму; – екскурсії місцями слави

Західний сусід України – Польща – також звертає увагу на патріотичне виховання в процесі фізичного виховання та занять фізичною культурою. На сильний взаємозв'язок між спортом і патріотизмом вказує М. Пісарек. Численними є ініціативи, за якими вся фізична активність переплітається з численними патріотичними поглядами. Спорт має ту силу, в якій є три великі цінності: праведність, свобода та патріотизм. Дієвим засобом спортивно-патріотичного виховання є «Забіги пам'яті» – символічні заходи, присвячені деяким важливим історичним моментам, назавжди укорінені у свідомості громадян цієї країни. Такі «Забіги пам'яті» ретельно організовані не тільки з огляду на підготовку та забезпечення безпеки самого забігу, а й, перш за все, з метою нагадування про історичні події і вшанування людей (М. Pisarek, 2015: 465).

На філософію олімпізму в спортивно-патріотичній діяльності звертає увагу А. Колбук. Дослідниця пропонує використовувати приклад більшості польських олімпійців задля пропаганди здорового способу життя та розвитку патріотичної свідомості (А. Kołbuk, 2019: 91).

К. Такахіро та В. Сяоян порівнюють патріотизм у шкільній освіті Китаю та Японії. Головною рисою патріотичного виховання в Китаї та Японії є зміцнення почуття національної ідентичності й сили єдності людей, прищеплення почуття самоповаги та гордості як народу, спрямовування патрі-

отичних настроїв людей на внесок в об'єднання, процвітання та зміцнення Батьківщини. Дослідники провели опитування та виявили, що для молоді Китаю патріотичними вчинками є церемонії та паради (81,5%), плекання історії та вірувань китайського народу (88,2%). Для японської молоді патріотичним вчинком є праця в напрямку економічного й технологічного розвитку країни й об'єднання людей заради благополуччя Вітчизни (79%) (К. Takahiro, W. Xiaoyan 2011: 28).

У свою чергу О. Діденко описує етапи впровадження патріотичного виховання в Японії. Після поразки у Другій світовій війні в 1947 р. в Японії було прийнято «Основний закон про освіту». Він обережно уникав будь-яких посилань на «патріотизм». У 2002 р. Уряд Японії розробив навчальну програму, що визначає «Глибокі почуття любові до країни» як головну мету шестирічної програми навчання в середній школі. У 2003 р. Постанова уряду «Про свободу слова та патріотизм в Японії» запровадив систему оцінювання патріотизму в школах. Усі учні, починаючи з 11 років, оцінюються за «знаннями патріотизму». Оцінки включені в їхній табель. У 2006 році нижня палата парламенту Японії прийняла пакет законопроектів, наголошуючи на перегляді «Основного закону про освіту». Новий закон про освіту зобов'язує вчителів мати «почуття патріотизму та національної гідності», прищеплювати це своїм учням (О. Діденко 2014: 56).

Взірцем побудови суспільства й формування соціальних інститутів є США. Американські дослідники М. Хокман та С. Е. Ван Горн визначають область соціальних наук як галузь, яка має бути пов'язана з підготовкою студентів до патріотичного життя. Науковці пропонують проводити лекції у закладах освіти, пов'язані з дослідженням спорту, патріотизму та протесту (М. Hawkman, Selena E. Van Horn 2019: 119).

В. Грант описує курси військово-патріотичної підготовки в старшій школі США (high school) під назвою Junior Reserve Officers Training Corps. Курс розрахований на чотири роки та бере за основу лозунг «Виховання громадян, якими Америка має пишатись». Програма схожа зі скаутським рухом Бадена-Павелла, але адаптована під сучасне американське суспільство. Основна мета JROTC – це патріотичне виховання духовно й фізично здорової молоді, яка в майбутньому буде краще адаптуватися до можливої служби в рядах армії США (табл. 3) (Timothy W. Grant, 2019).

М. Ніл зазначає, що учні середніх шкіл США мають бути патріотами та висловлювати свою громадянську позицію. JROTC є гарною основою

Модулі для навчання за патріотичною програмою JROTC (США)

Модулі навчання	Зміст модулів навчання
LET1 – модуль першого року навчання	Місія LET1 – мотивувати учнів на успіхи в школі та в позашкільній діяльності. Тренінг на цьому етапі базується в основному на стройовій підготовці. Учні беруть участь у парадах, стоять в почесних караулах на урочистих заходах, улаштовують показові виступи з демонстрацією стройових прийомів зі зброєю
LET2 – модуль другого року	Учні вивчають американську історію та основи громадянського права. Важлива роль відводиться профорієнтації, причому акцент робиться на престижності військової служби та можливостях, які вона дає. Значна увага приділяється фізичній підготовці та практичним навичкам. Підлітки засвоюють техніки комунікації, надання першої допомоги, орієнтування за мапою, навички виживання в екстремальних умовах. Перевіряються ці вміння на щорічних змаганнях Cadet Leadership Challenge
LET3 – модуль третього року	Починається активне освоєння лідерських навичок. Учні випробовують себе в якості командирів підрозділів, самостійно проводять уроки, організують заходи, координують роботу підрозділів
LET4 – модуль четвертого року	Найскладніший і найвідповідальніший. Учні виконують обов'язки лідерів у своїх підрозділах: не тільки командує, але й виконують адміністративну роботу та займаються підготовкою парадів та урочистих церемоній

для підтримки фізичної форми дітей, формування світогляду, спрямованого на відданість США (M. Neil 2004: 97).

Висновки. У дослідженні спортивно-патріотичної діяльності за кордоном виявлені певні тенденції відповідно до регіону. Педагоги Західної Європи в останнє десятиріччя дотримуються думки, що треба звертати увагу на толерантне поводження та недопущення розвитку теорій про виключність якогось народу. Тому патріотичне виховання в Західній Європі має ненав'язливий характер та переплітається з вихованням толерантності до інших націй. Країни Середньої та Східної Азії активно використовують засоби спортивно-патріотичного виховання задля того,

щоб учні змалечку розуміли свою національну приналежність, знали героїв і досягнення Батьківщини. США також виступають за толерантність та проти однобічного звеличення своєї країни. Американська система освіти має багато форм і методів спортивно-патріотичного виховання, але участь у заходах та організаціях патріотичного спрямування добровільне. Українська держава повинна мати свій вектор патріотичного виховання відповідно до історії та суспільно-політичного положення. Але варто враховувати помилки й досягнення в цьому питанні провідних країн світу та спрямовувати спортивно-патріотичне виховання молоді на формування свідомого та прогресивного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діденко О. Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 3-4. С. 52-59.
2. Кравченко Т. Семида О. Особливості виховання патріотизму в сучасній системі освіти Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4. С. 164-176.
3. Отравенко О. В. Національно-патріотична спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 6(303), Жовтень. 2016. Ч. 1. С. 272-281.
4. Шакур С. А., Сопівник Р. В. Патріотичне виховання студентської молоді: порівняльний аналіз зарубіжного та національного досвіду. *Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy*. 2020. Т. 11(3). С. 38-46.
5. Aitzhanova R.M., Belgibayeva G.K., Tursynova M.Zh. The role of national values in the formation of individual values. *Almaty: publisher «Mekterp»* 2006. ISBN 9965-33-570-2. С. 44.
6. Andrea M. Hawkman & Selena E. Van Horn. What Does It Mean To Be Patriotic? Policing Patriotism in Sports and Social Studies Education, 2019. *The Social Studies*, 110:3, 105-121, DOI: 10.1080/00377996.2018.1553841.
7. Bimakhanov T., Ibragimov G., Bulatbaeva K., Murzabekov M., Kuatbekov S. Traditions of Human Physical Development in Kazakh National Pedagogy as a Means of Patriotic Education of Future Teachers. *Espacios*. 2018. Vol. 39. P. 17-30.
8. Hand M., Pearce J. Patriotism in British schools: teachers' and students' perspectives. *Educational Studies*, 2011. Vol. 37, No 4. P. 405-418.
9. Kołbuk A. Patriotyczne postawy polskich sportowców olimpijczyków w czasie drugiej wojny światowej. *Biografistyka Pedagogiczna Rok*. 2019. 4 nr 1 issn 2543-6112; e-issn 2543-7399 doi: 10.36578/bp.2019.04.12. P. 71-96.
10. Marks Lawrence Neil. «Perceptions of High School Principals and Senior Army Instructors Concerning the Impact of JROTC on Rates of Dropout and Transition to College». *Electronic Theses and Dissertations*. 2004. Paper 856. <https://dc.etsu.edu/etd/856>.

11. Pisarek M. Wydarzenia sportowe i sukcesy polskich sportowców zachętą do budowania tożsamości narodowej oraz postaw patriotycznych. *Studia Leopoliensia*. 2015. No 8. P. 457-467.
12. Takahiro Kondo, Xiaoyan Wu. A. Comparative study of «patriotism» as a goal of school education in China and Japan Vergleichende Analyse des «Patriotismus» als Erziehungsziel in China und Japan. *Journal of Social Science Education*. 2011. Vol. 10, No 1. P. 23–32. ISSN 1618-529.
13. Timothy W., Grant Sr. Training Corps Junior reserve officers' training corps: The benefits of having a leadership program in high school. Published by ProQuest LLC. 2019.
14. Phillips M. If children are taught that patriotism is wrong, Britain's very identity is at stake. 2009. For the Daily Mail. Retrieved from: <https://www.dailymail.co.uk/debate/article-1213246/If-children-taught-patriotismwrong-Britains-identity-stake.html>.
15. Öztürk F. Malkoç S. A. Ersoy A. Patriotism as Perceived by Social Studies Teachers: An Outlook on the Individual, Society and Education. *PAU Egit Fak Derg*. 2016. (40): 205-218.
16. URL: <https://www.dw.com/uk/>.

REFERENCES

1. Didenko O. H. (2014) Zarubizhnyi dosvid patriotychnoho vykhovannia hromadian ta mozhlyvosti yoho adaptatsii v Ukraini. [Foreign experience of patriotic education of citizens and possibilities of its adaptation in Ukraine] *Aspects of public administration*. № 3-4. p. 52-59. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2014_3-4_9 [in Ukrainian].
2. Kravchenko T. Semyda O. (2019) Osoblyvosti vykhovannia patriotyizmu v suchasni systemi osvity Velykoi Brytanii. [Features of education of patriotism in the modern system of education of Great Britain]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. № 4. p. 164-176. [in Ukrainian].
3. Otravenko O.V. (2016) Natsionalno-patriotychna spriamovanist profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury. [National and of patriotic effect of professional training in future physical culture teachers]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*. № 6 (303), October. 2016. Ch.1 pp. 272-281. [in Ukrainian].
4. Shakun S. A., Sopivnyk R. V. (2020) Patriotychno vykhovannia studentskoi molodi: porivnialnyi analiz zarubizhnoho ta natsionalnoho dosvidu. [Patriotic education of student youth: a comparative analysis of foreign and national experience]. *Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy* vol 11(3) p. 38-46 [in Ukrainian].
5. Aitzhanova R.M., Belgibayeva G.K., Tursynova M.Zh. (2006) The role of national values in the formation of individual values *Almaty: publisher «Mekterp» ISBN 9965-33-570-2*. P. 44. [in English].
6. Andrea M. Hawkman & Selena E. Van Horn (2019) What Does It Mean To Be Patriotic? Policing Patriotism in Sports and Social Studies Education, *The Social Studies*, 110:3, 105-121, DOI: 10.1080/00377996.2018.1553841 [in English].
7. Bimakhanov T. Ibragimov G. Bulatbaeva K. Murzabekov M. Kuatbekov S.(2018) Traditions of Human Physical Development in Kazakh National Pedagogy as a Means of Patriotic Education of Future Teachers. *Ecpacios*. Vol. 39. 17-30 [in English].
8. Hand, M., Pearce, J. (2011). Patriotism in British schools: teachers' and students' perspectives. *Educational Studies*, 37, 4, p. 405-418 [in English].
9. Kołbuk Anna Patriotyczne postawy polskich sportowców olimpijczyków w czasie drugiej wojny światowej (2019) [Patriotic attitudes of Polish Olympic athletes during the Second World War]. *Pedagogical Biography Year 4 No. 1* issn 2543-6112; e-issn 2543-7399 doi: 10.36578/bp.2019.04.12. p. 71-96 [in Polish].
10. Marks, Lawrence Neil, (2004). «Perceptions of High School Principals and Senior Army Instructors Concerning the Impact of JROTC on Rates of Dropout and Transition to College». *Electronic Theses and Dissertations*. P. 856. <https://dc.etsu.edu/etd/856> [in English].
11. Pisarek M. Wydarzenia sportowe i sukcesy polskich sportowców zachętą do budowania tożsamości narodowej oraz postaw patriotycznych. (2015). [Sports events and successes of Polish sportsmen - an incentive to build national identity and patriotic attitudes] *Leopoliensia Studies* 8 p. 457-467 [in Polish].
12. Takahiro Kondo, Xiaoyan Wu. (2011) A comparative study of «patriotism» as a goal of school education in China and Japan Vergleichende Analyse des «Patriotismus» *Journal of Social Science Education © JSSE 201* als Erziehungsziel in China and Japan. *Journal of Social Science Education © JSSE 201* Volume 10, Number 1, pp. 23–32 ISSN 1618-529 [in English].
13. Timothy W. Grant, Sr Training Corps. (2019). Junior reserve officers' training corps: The benefits of having a leadership program in high school Published by ProQuest LLC. [in English].
14. Phillips, M. (2009). If children are taught that patriotism is wrong, Britain's very identity is at stake. For the Daily Mail. Retrieved from: <https://www.dailymail.co.uk/debate/article-1213246/If-children-taught-patriotismwrong-Britains-identity-stake.html> [in English].
15. Öztürk, F. Malkoç S. A. Ersoy A. (2016) Patriotism as Perceived by Social Studies Teachers: An Outlook on the Individual, Society and Education. *PAU Egit Fak Derg*, (40): p. 205-218 [in English].
16. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/> [in English].